

Kulturhistorisk rapport for udgravning ved Tornbjerg i Mollerup

Journalnummer: SIM 54/2010

Sted: Tornbjerg II

SB Stednummer: 160105-276

KUAS j.nr.: 2010-7.24.02/SIM-0023

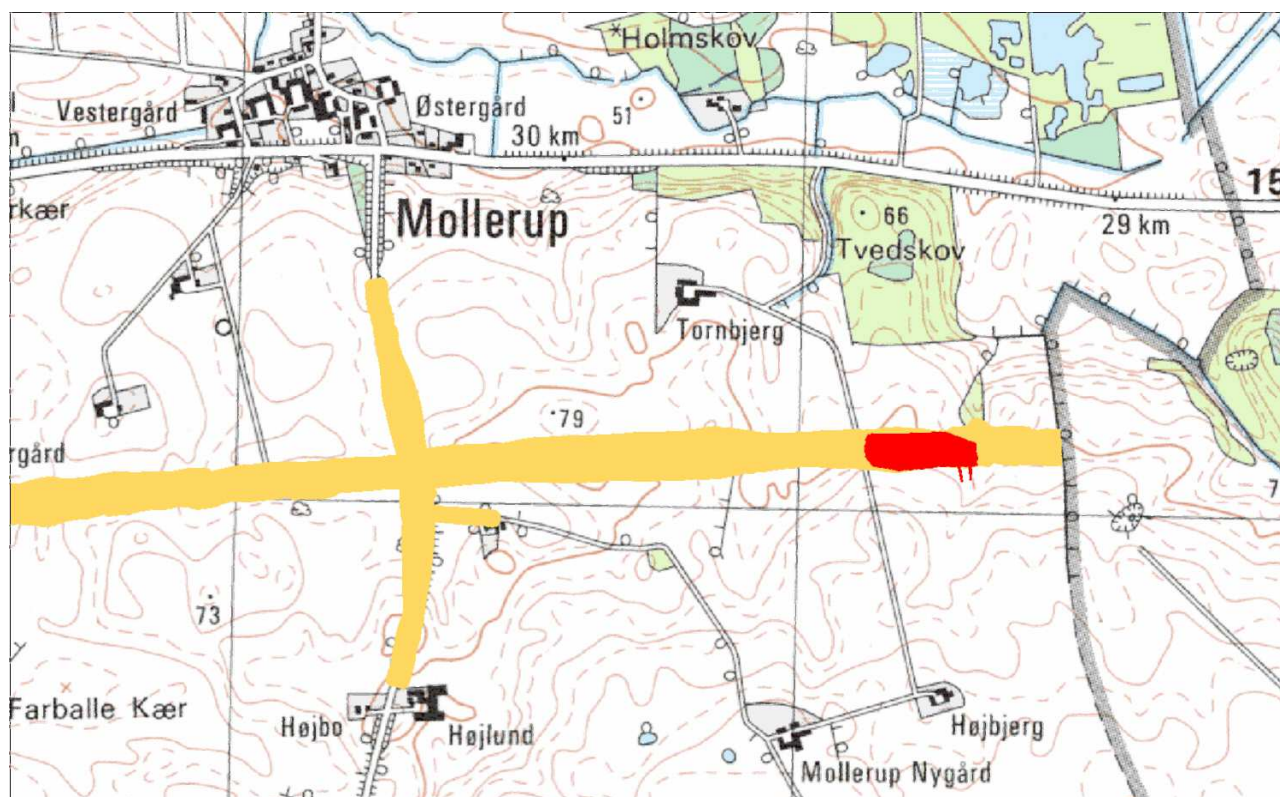
Matr. nr.: 9e og 10h

Ejerlav: Mollerup By, Linå

Sogn: Linå

Herred: Gjern

Gl. Amt: Skanderborg

På ovenstående kort er udgravningen fremhævet med rødt, og motorvejstraceet i Silkeborg Kulturhistoriske Museums Ansvarsområde med brun (baggrundskort: KMS' 4cm kort).

Resume: På lokaliteten er der observeret en bebyggelse, som primært skønnes at stamme fra periode Ia i Førromersk jernalder. Dvs. årene lige efter 500 f. Kr. Jernalderbebyggelsen består af 5 treskibede huse med tilhørende grubeaktivitet. På samme sted er der dog spor efter en ældre bebyggelse med en toskibet huskonstruktion, som kan være rigtig gammel, men indtil videre ikke er nærmere dateret end til Bondestenalder eller tidlig bronzealder. Mod øst er der lidt flintfund, som kan stamme fra samme tid.

Kaj F. Rasmussen

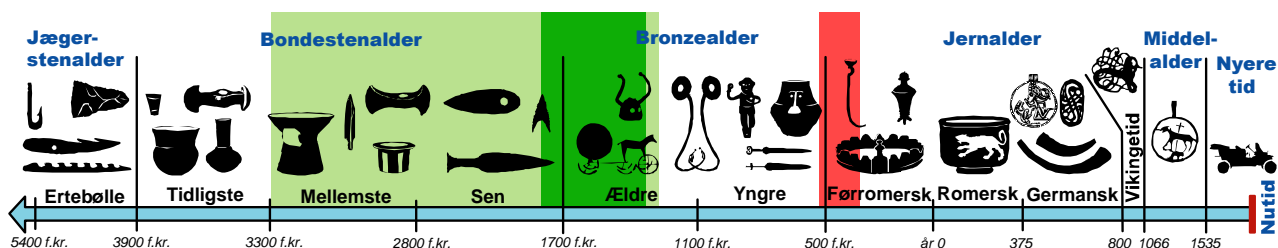
Kaj F. Rasmussen

7/7 2011, Silkeborg Museum

Indholdsfortegnelse

Indhold

Indledning.....	3
Undersøgelsens resultater	3
Topografi	6
Fortidsmindelandskabet.....	6
Udgravningsdata.....	6
Metode	7
Fremtidigt arbejde.....	7

Tidslinje med de identificerede perioder. Rødt fremhævet er jernalderpladsens datering, og hhv. lyst og mørkt grønt den bredeste og snævreste datering for de toskibede huse.

Indledning

Sagen er opstået i forbindelse med Anlægsarbejdet forud for motorvejsbyggeriet øst ud af Silkeborg. En forundersøgelse påviste at der på stedet forelå væsentlige skjulte fortidsminder, som skal registreres inden anlægsarbejdet kan påbegyndes.

Udgifterne til undersøgelse af arealet på matrikel 9e og 10h i ejerlavet Mollerup by, Linå, påhviler ifølge museumsloven §26 stk. 2 og §27 stk. 4 bygherre, der i dette tilfælde er Vejdirektoratet, Thomas Helstedes Vej 11, 8660 Skanderborg. Sagsansvarlig for den aktuelle strækning er Kirsten Friis-Christensen.

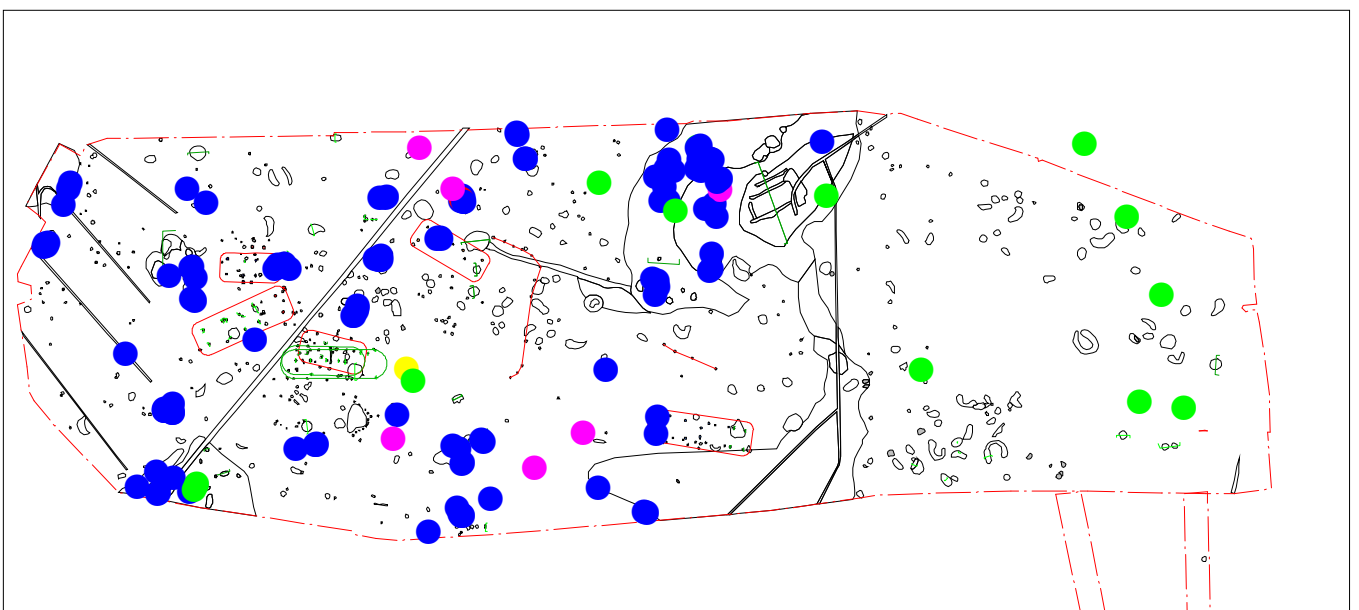
Al korrespondance er ført mellem museumsinspektør Peter Mohr Christensen, Silkeborg Kulturhistoriske Museum og Kirsten Friis-Christensen. Derudover har der været en dynamisk kontakt mellem gravningsleder og lodsejer om sagsgangen. Selve arbejdet er udført i form af frivillige aftaler museet har indgået med nuværende lodsejer Kjeld Huusmann.

Lodsejer Kjeld Huusmann, Linåvej 84, Silkeborg, har vist sig meget velvillig i forbindelse med de gener vi har påført ham ved at opholde os på hans jorder.

Undersøgelsens resultater

Tornbjerg II sagen er del af en serie udgravninger af enkeltgårde fra den førromerske jernalder, som vidner om at jernalderens gårdenheder er flyttet rundt i landskabet til nye skovryddede arealer, efterhånden som den gamle skovbund er blevet udpint af dyrkningen, som på det tidspunkt primært var uden systematisk tilførelse af gødning.

Den fjernede skovbevoksning har resulteret i en stærkt øget erosion, hvorved der er skyllet en del kulturjord ned i lavningerne, hvor vi derfor finder lag med en smule genstande fra perioden, primært i form af lerpotteskår, men stedvist også med indslag af flint, som dog for en stor del sandsynligvis stammer fra en tidligere, og kortvarig, bosættelse i sen bondestenalder, eller tidlig bronzealder.

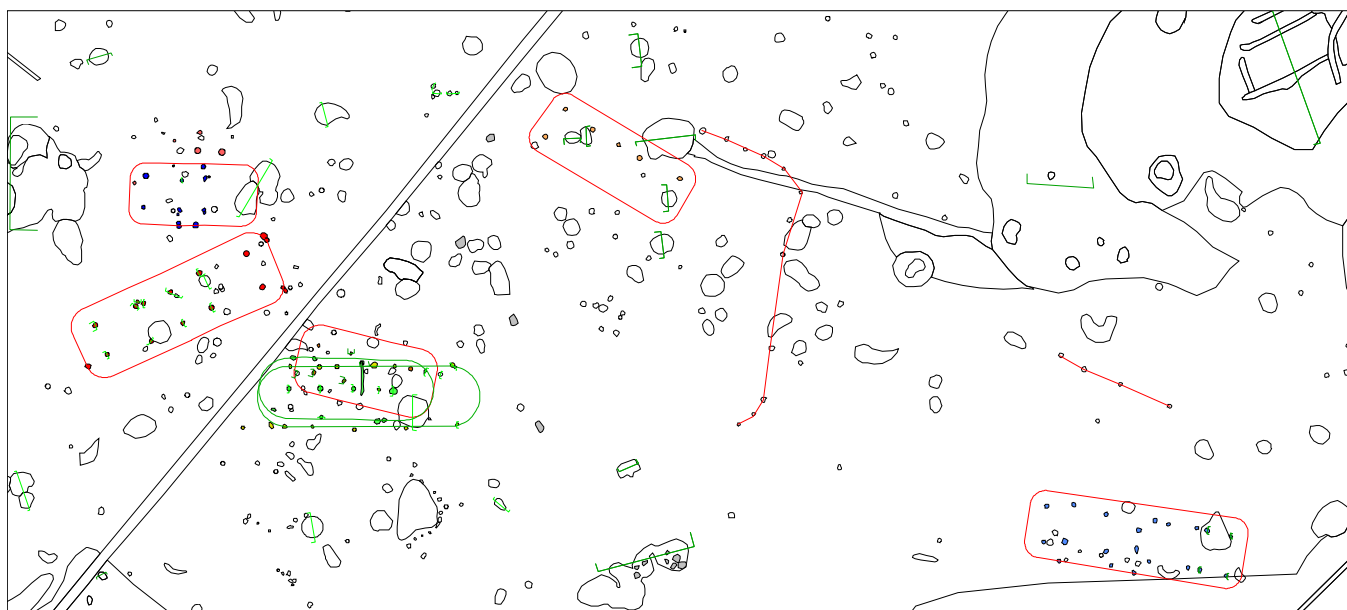

Fundene fra SIM 54/2010, er til dels indmålt med GPS, og på ovenstående plan er fundtyperne på disse farvekodede: Lila=metal, Blå=keramik og Grøn=flintgenstand.

På ovenstående plan er det tydeligt at flinten primært er i østdelen, men spreder sig ind til de toskibede huse (grøn kant). Det er derfor sandsynligt at flinten hører til denne tidlige bebyggelse. Keramikken derimod er tydeligt afgrænset til områderne omkring de treskibede huse (rød kant).

Når fordelingen af flinten er på denne måde i forhold til de toskibede huse, skyldes det efter al sandsynlighed at vandløbet i østenden af feltet har resulteret i en dyb erosion, ligesom vi ser det i dag, hvorved der har været bedre chancer for at finde flintknolde i rimelig kvalitet til redskabsproduktionen. De prøveafslag man har foretaget på indsamlingsstedet, er så gradvist spredt en hen imod husene, hvor antallet af flintgenstande gradvist aftager.

Keramikkens spredning er ret ringe, og det skyldes dels vores gravemetode, hvor keramik sjældent registreres i pløjelaget, da det ofte er uanselige stykker der er at finde her, men også fordi affaldet fra dagligdagen.

Husene fra udgravningen. Rød kantsignatur viser de førromerske strukturer, medens den grønne kantsignatur viser de bronzealderlige.

Indholdet fra en grube med fire kværnsten og en del keramik

Bebyggelsen fra periode 1a i førromersk jernalder (Lige efter 500 f. Kr.) omfatter 5 bygninger, som sandsynligvis hører til to generationer af gårde på stedet. Til disse knytter sig desuden et par hegnsstumper. Husene er af en såkaldt treskibet konstruktion, hvor taget støttes af en indre rammekonstruktion i bygningen, således at der står to rækker søjler igennem husets længde. Til disse hører en serie gruber i omgivelserne, som indeholdt kværnsten, affald i form af keramik og rester efter bronzestøbning.

Ud over de før omtalte førromerske huse, er der desuden dokumenteret nedslidte spor efter huse af en toskibet konstruktion, hvor tagryggen bæres direkte af en række søjler,

så der kun er en central stolperække midt i husets længderetning. Disse kan stamme fra ældre bronzealder, men passer typemæssigt lige så godt ind i bondestenalderen generelt. Flintgenstandene, som omfatter uforarbejdede afslag og enkelte grove skrabere, fra omgivelserne, stammer dog sandsynligvis fra denne tid. Ud fra typen af hovedparten af disse, som primært er af en rimelig grov, og lidt forarmet teknik, må det formodes at dateringen af denne bebyggelse mest sandsynligt ligger i den første del af bronzealderen. De pæneste flintgenstande bærer præg af at være tilført udefra, hvilket nok skal tilskrives den meget ringe flintkvalitet på stedet, hvor så godt som alle flintknolde er frostsprængte i løbet af istiden. Disse finere genstande kan eventuelt tilskrives en ældre fase, som dog er temmelig tyndt repræsenteret.

Øverst: en fin "suppekop" x70, fra grube A350

Til højre: typiske lerkarskår, x16, fra grube A257

Keramikken er primært af en ret simpel art, hvor randen er tynd, eller let fortykket medens hankene er båndformede med antydningen af en let fure. Begge dele placerer sammen med hustypen bebyggelsen i den tidligste førromerske jernalder, lige efter 500 f. Kr., i en tid hvor bronzealderen ikke helt har sluppet sit tag i befolkningen, og hvor redskaber i bronze stadig anvendes og produceres. Sporene efter lokal bronzestøbning er derfor ikke overraskende.

Den omtalte bronzestøbning blev først iagttaget under snitningen af grube A339, som i sig selv blot er en regulær lertagningsgrube, hvor man har hentet materialer til vægbeklædning i husene. I fylden var dog indblandet nogle få bronzedråber, som den kvikke arkæolog fangede på grund af grønfarvning af den omgivende jord. Den grønne farve skyldes typisk tilstedeværelsen af kobber i en eller anden form, og i dette tilfælde var det altså i en bronzelegering. En grundig gennemsøgning med detektor gav ikke flere smeltdråber, men var til gengæld udløser for en afsøgning af overfladen over hustomterne, hvorved flere bronzegenstande dukkede op. De fleste var regulære støberester og dråber. En enkelt skilte sig dog ud ved at være en lille rest af det færdige produkt: et bronzesegl, som har fået fundnummeret x138. Vi har således ikke kun spor efter produktionen af metalredskaber på stedet, men står for en gangs skyld også med det færdige produkt, hvilket er meget interessant.

Topografi

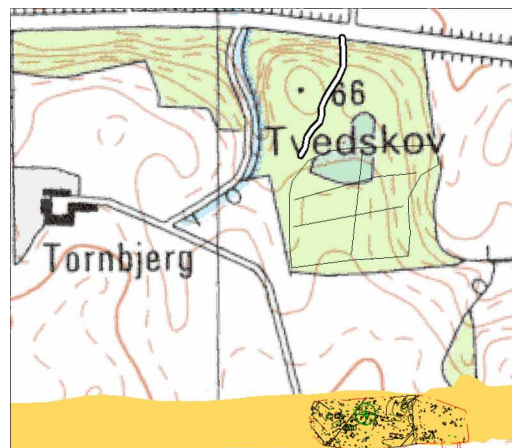
Tornbjerg II fremstår i dyrket stand, som en jævnt mod nord skrånende flade over en nord-sydgående kam. Det oprindelige landskab har dog set noget anderledes ud, idét man af praktiske årsager, som det er almindelig brug i Danmark, har udjævnet det ofte meget bakkede istidslandskab. Omkring Tornbjerg II er istidslandskabet præget af afsmeltningsrender og fugtige lavninger. I dag er ikke mange af disse bevarede, men umiddelbart imod øst har vi dog et lille bækløb, over imod Munkeng, som selv i dag holder konstant vand.

Indenfor selve udgravningsarealet har der i nordvest ligget en lavning med periodevist stillestående vand, som i dag er opfyldt. Centralt har der desuden ligget en sidearm til bækken i øst. Begge disse elementer fremstår på markoverfladen i dag kun som periodevist fugtige områder, hvorfor de også er dræned.

Sagen er del af en serie lokaliteter, som i museets journaler går under sagsnumrene SIM 51 / 2010 til SIM 55 / 2010. Alle indeholder primært elementer daterede til førromersk jernalder.

Fortidsmindelandskabet

I Tvedskov er der tidligere registreret en hulvej, som dog sandsynligvis er af nyere dato end de aktuelle lokaliteter. På samme sted er der dog også registreret et marksystem, på lidt over to hektar, som ikke er mere præcist dateret end til Oldtid (250000 f.Kr. - 1066 e.Kr), men som sandsynligvis bør dateres til jernalder (500 f.Kr. - 1066 e.Kr). Med de aktuelle gravninger in mente virker en mere præcis datering generelt til førromersk jernalder (500 f. Kr. – Kristi fødsel) meget sandsynlig. Markernes størrelse på omkring 90*50 meter passer også meget fint ind i den sammenhæng.

Udgravningen nederst til højre ligger i det gule vejtracé. I Tvedskov er hhv. hulvej og marksystemer indridsede.

Udgravningsdata

Sagen er journaliseret på Silkeborg Museum som SIM 54/2010 Tornbjerg II.

Sagsansvarlige for bygherre, Vejdirektoratet, Thomas Helsteds Vej 11, 8660 Skanderborg, er Kirsten Friis-Christensen.

Ansvarshavende, på museet som har stået for den indledende korrespondance er Peter Mohr Christensen.

Den daglige ledelse er foretaget af Kaj Fredsgaard Rasmussen, assisteret af arkæologerne Peter Bye Jensen, Kurt Glinborg Overgaard, Kirsten Nellemann Nielsen, Maria Thiemke og Kenneth Nielsen, samt arbejdsmand Mette Bundgaard.

Udgravningens resultater er registreret løbende, og foreligger efter endt beretningsarbejde til fremvisning på museet ved anmodning. Materialet består af digitale feltplaner med notater, fysiske snittegninger på folie, samt digitale fotos.

Naturvidenskabelige rapporter og listemateriale eksporteret fra M..U.D. (Museernes Udgravnings Data), foreligger desuden i sagsmappen, og / eller i den digitale sagsmappe.

Metode

Entreprenørarbejdet er foretaget af Leo Rask Andersen, Sorring, med gravemaskine, påmonteret tiltbar rabatskovl. Overjord (dyrkningsjord) og råjord, samt overjordsblandet råjord, er holdt separat, således at de to fraktioner i store træk har kunnet genplaceres i korrekt orden, efter vi har gjort vores iagttagelser. Dette skulle sikre en optimal dyrkbarhed, når vi ser bort fra den rent strukturelle skade.

Anlægsspor og forstyrrelser er indmålt med differentiell GPS, og dette materiale ligger til grund for de her viste oversigtskort.

Fremtidigt arbejde

Med indeværende rapport anses feltarbejdet som afsluttet, og bygherre kan nu foretage det nødvendige jordarbejde i arealet uden indvending fra museets side. Jordarbejder udenfor det undersøgte areal bør aftales med Museet, da der kan blive tale om yderligere undersøgelser.